

УДК [347.78:004.738.5]:378

В.В. Побіженко, І.А. Побіженко

*Харківська державна академія культури, Харків***ПЛАГІАТ, ЯК ЧИННИК ЗНИЖЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ**

Підіймається проблема плагіату у сучасному процесі освіти та науковій роботі. Також показаний аналіз проблеми, а також можливості її рішення для України. Проведено аналіз законодавчої бази України та історичний аналіз становлення проблеми плагіату у різних аспектах діяльності людини. Наведені приклади систем та онлайн сервісів, за допомогою яких можливо перевіряти текст на наявність плагіату.

Ключові слова: плагіат, вища освіта, само-плагіат, наукові праці.

Особливе місце у змінах соціальних систем останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття займає перехід до нової системи суспільних відносин, заснованої на цінності кожної людини. Суспільство висуває нові вимоги до особистості, детермінуючи той набір її життєвих стратегій і якостей, що дозволить їй максимально реалізувати свій потенціал.

Формування й розвиток творчого потенціалу та підвищення активності студентів пов'язане з функціонуванням соціальних інститутів, особливе місце серед яких посідає освіта. Від неї залежать можливості здобуття знання, саморозвитку, самодіяльності, актуалізації інтелектуального потенціалу майбутнього фахівця.

Основним завданням подальшого розвитку вищої освіти виступає не стільки надання студентам максимуму наукової інформації, скільки формування здібностей до творчого мислення. Нова концепція вищої освіти припускає формування у студентів уміння самостійно, цілеспрямовано й відповідально вчитися. Створення у вищому навчальному закладі необхідних умов для розвитку у студентів творчих здібностей, виховання особистості, здатної до саморозвитку як під час навчання у вищій школі, так і в подальшій професійній діяльності є пріоритетним напрямком розвитку освіти.

Значний потенціал у вирішенні означених завдань належить науково-дослідній роботі, що може розглядатися як один із засобів розвитку творчого потенціалу особистості студента в умовах сучасності, що в цілому буде сприяти якісному розвитку українського суспільства.

Динаміка суспільного розвитку висуває нові вимоги до змісту й обсягу різних видів діяльності студентів під час їхнього навчання у вищому навчальному закладі. Слід визнати, що сьогодні науково-дослідна робота в ньому частіше розглядається як відокремлена від інших напрямків діяльності студентів. Беручи до уваги потенціал науково-дослідної роботи в формуванні особистості майбутнього фахівця відповідно до вимог сучасного ринку праці та суспільства, головним завданням повинно стати розповсюдження впливу науково-дослідної роботи як механізму розвитку та реалізації творчого потенціалу на кожного студента.

Але велика кількість комп'ютерних технологій спонукає студентів копіювати чужу інтелектуальну власність і представити її як свою власну. При цьому дуже швидко йде руйнування наукової думки в академічній спільноті. Студенти представляють завдання, які вони успадкували від своїх друзів, або які взяли з курсу студентів минулого року, інтернет дозволяє студентам переглядати документи на популярні теми, а іноді вони використовують усе це для публікації робіт інших людей, як своїх власних. Буває і так, що самоплагіат набагато більш поширений, ніж інші форми наукової несумлінності. Це дуже погано, бо не йде розвиток наукової думки і наука стоїть на місці, зовсім не розвиваючись. "Поширення веб-сторінок і електронних видань дозволяє плагіат легше зробити, і складніше розпізнати" [1]. Справді, в ході інформаційної епохи, плагіат процвітає, як ніколи раніше [2].

«Плагіат (від латинського *plagio* – викрадаю) – навмисне присвоєння авторства на чужий здобуток літератури, науки, мистецтва, винахід або раціоналізаторський винахід (повністю або частково). За такі дії передбачена карна й громадянська відповідальність».

Існує велика кількість визначень плагіату у багатьох джерелах.

Приведемо перше визначення в Законі України «Про авторське право і суміжні права», від 23.12.1993р. зі змінами від 22.05.2003р: «оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору» [3, ст. 50].

Друге визначення зі словника-довідника: плагіат – це недозволене запозичення, відтворення чужого літературного, художнього або наукового твору (чи його частини) під своїм іменем або псевдонімом, не сумісне як з творчою діяльністю, так і з нормами моралі та закону, що охороняє авторське право [4, с. 157]. Недозволене – яке не можна схвалити, дозволити, яке заслуговує на осуд: недопустиме [5, с. 756]. Запозичення – переймати що не-будь, за-своєвати, робити своїм надбанням [6, с. 415]. Відтворення – виготовлення одного або більше примірників твору [4, с. 68]. Плагіат – це видача чужого твору за свій або незаконне опублікування чужого

твору під своїм іменем, літературне викрадення [4, с. 459]. Тому і на наш погляд, плагіат – це викрадення чужого результату інтелектуальної творчості.

Відповідно до п. а) ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено, що порушенням авторського права, яке дає підстави для судового захисту є, зокрема, вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права, визначені ст. 14, та їх майнові права, визначені ст. 15 цього Закону. Згідно з п. є) ст. 52 цього Закону, автор має право вимагати, в тому числі у судовому порядку, публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права та судові рішення щодо цих порушень. При цьому автор також має право в судовому порядку вимагати від порушника відшкодування моральної (немайнової) шкоди, відшкодування збитків, завданих порушенням його авторського права, а також «за порушення авторських прав передбачена компенсація в розмірі від 10 до 50 тис. мінімальних заробітних плат» [3, ст. 51].

Автор може здійснити спробу досудового врегулювання конфлікту ще до подання позову до суду. Для цього йому необхідно у письмовій формі довести до відома порушника його прав про виявлення факту плагіату. При цьому ознаки, за якими було встановлено факт плагіату, не повинні розкриватися. Це є важливим моментом. У своєму зверненні до порушника автор має право вимагати від нього поновлення своїх немайнових прав, яке може бути здійснено, наприклад, шляхом публікації в певному виданні вибачення порушника перед автором твору.

Дуже суворо стоїть питання плагіату у дисертаціях. Велике зростання захищених дисертацій показує питання про їх суворий контроль з приводу наявності у них плагіату. На сьогоднішній день таке дослідження проводиться у дисертаціях, але поки вибірково. Для дисертацій є ще одна законодавча гарантія – це «Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань», затверджений Постановою Кабінетів Міністрів України від 7 березня 2007 року № 423. Цей порядок є спеціальною нормою, в якій відображено і деталізовано специфіку охорони авторських прав у сфері присудження наукових ступенів.

Стосовно наукових публікацій у них є ще одна велика проблема, яка полягає в запозиченні не тільки тексту, а й схем, таблиць, малюнків, які були використані раніше у інших авторів. При цьому автор робить тільки посилання на статтю або книгу, не замислюючись про Закон України [3].

Л.Г. Максимова у книзі «Авторське право» [8] пише про проблеми авторського права у мережі Інтернет та наголошує, що з'явилися нові форми авторських відносин, які вимагають революційного правового регулювання. Поки це здається таким же революційним, як і визнання права фотографів, як авторів здобутків на початку ХХ століття, визнання особистих прав автора в середині ХІХ століття, однак

будемо сподіватися, що авторське право в Інтернет знайде своє правове регулювання.

Проблему плагіату в освіті розкриває А. Дикань у своїй статті [9, с. 16]. На першому місці стоїть проблематика студентських творів і пошук плагіату у них. Також проблема запозичення наукових матеріалів одних науковців у інших розкрита дуже вдало та показана розробка Київського національного авіаційного університету, яка повсякденно використовується у начальному процесі і шукає запозичення матеріалів у наукових працях.

Плагіат, змови студентів та інші форми поганої академічної поведінки завжди були сумним, але неминучим аспектом академічного існування. Проте, нещодавні дані, хоча часто анекдотичні і багато американські, здається, вказують, що він росте не по днях, а по годинах. Таким чином агенція Флай та інші (1997) виявили, що 15% з групи американських студентів-психологів стверджували, що вони були обмануті в тій чи іншій формі, 29% з групи американських студентів-медиків, опитаних Ковердейл і Хеннінг (2000) визнали фальсифікаційні посилання і 17% надали текст, скопійований з робіт попереднього року. Уолкер (1998) наводить огляд 200 бізнес-робіт американських студентів, який показав, що у 80% з них було зафіксовано частковий плагіат і в 19% з них конкретно існував плагіат. У продовження він сказав, що британські наукові дослідження підготували аналогічні висновки. У приватних переговорах більшість вчених погоджуються, що визнаний рівень поганої академічної поведінки в британських університетах є лише верхівкою айсберга.

Так, красти й привласнювати собі чужі праці не добре. Але очевидно, що це розуміють не всі. Є, наприклад, люди, які можуть що-небудь придумати й самі ж можуть реалізувати свою ідею, але є люди, які не можуть нічого придумати, але можуть досконало повторити те, що хтось придумав. І, нарешті, люди, які не можуть нічого придумати й не можуть нічого повторити – це прекрасні виконавці й помічники.

Але людина постійно вдосконалюється і їй хочеться чогось більшого від життя: вона починає наслідувати й копіювати більш талановитих і успішних колег. Іншими словами – учитися чому-небудь. Деякі люди, які пізнали нові ремесла, починають створювати власні твори, використовуючи накопичений попередніми поколіннями досвід, а інші так і залишаються не здатними до творчої діяльності. Отак люди, маючи свої комплекси, намагаються чужу працю видавати за свою, щоб не здаватися гірше за інших або просто заробити на цьому.

Бажання «не здаватися гірше за інших» і штовхає людей на подібні вчинки. Із цим явищем у житті доводиться зіштовхуватися таки часто. Природно, що генії дуже мало, хоча й у їхньому житті й діяльності зустрічаються курйози. Наприклад, паралельний винахід бездротової передачі інформації російського вченого А.С. Попова й італійського радіотехніка Г. Марконі.

Але тому, що в науці й техніці всі винаходи й відкриття популяризуються й реєструються, то украсти цю ідею, цей принцип роботи не виявляється можливим. Але у сфері творчості люди, менш обдаровані, «беруть» чужі ідеї й видають їх за свої. Іноді переробляють якісь частини, а іноді, навіть не соромлячись, просто підписуються своїм ім'ям під чужою працею.

Цікава історія в цьому плані відбулася з дуже популярною у свій час мелодією «Ламбада», авторство якої належало одному не дуже відомому композиторові. Його нова композиція, що залишалася практично не поміченою, через якийсь час стала дуже популярна і підкорила багато країн на всіх континентах. Своєю популярністю вона була зобов'язана двом заповзятливим молодим людям, які побачили в цій композиції нову цікаву мелодію.

Вони зробили нове аранжування, трохи змінивши саму композицію, давши, таким чином, цій мелодії нове життя. Коли музичний добуток став приносити надзвичайні доходи, автор дуже легко довів в суді своє авторство й відсудив у підприємців десятки мільйонів доларів. Виявляється, якщо в композиції використовується більше семи нот, що ідуть підряд, тільки тоді це вважається плагіатом.

У деяких енциклопедичних статтях, присвячених плагіату, можна зустріти пояснення: «Варто відрізнити плагіат від літературної наступності, наприклад, традиція віршів – «пам'ятників» у російській літературі: до оди Горация «Ехегі monumentum» («Пам'ятник») у російській літературі XIX – XX століть зверталися М.В. Ломоносов, Г.Р. Державін, В.В. Капніст, А.Х. Востоков, С.А. Тучков, А.С. Пушкін».

Найбільш революційною стала робота А. Ейнштейна «До електродинаміки тіл, що рухаються», у якій з надзвичайною ясністю були викладені ідеї загальної теорії відносності, що зруйнувала класичні подання про простір-часу, що існували із часу Ньютона.

Однак, ряд важливих положень цієї теорії були сформульовані ще Г.А. Лоренцем і А. Пуанкаре, ідея, як говориться, була у повітрі. Але тільки Ейнштейну вдалося об'єднати всі найважливіші положення нової теорії і ясно фізичною мовою сформулювати її постулати, насамперед, принцип відносності й принцип існування граничної швидкості поширення сигналу.

У наш час проблеми плагіату як ніколи хвилюють суспільство та великі компанії, які працюють в Internet. Так, наприклад, компанія Google шукає плагіати відео матеріалів на сайті Youtube, а компанія Attributor займається пошуком текстового плагіату (об'єктів авторського права) у Мережі. Багато людей використовують сайти та програми з пошуку плагіату у текстовому матеріалі такому, як реферати, статті, наукові праці. Це такі відомі сайти: <http://www.antiplagiat.ru>, www.copyscape.com та програма «Плагіат-Інформ», SearchInform. Велика кількість людей працювала над цими проектами і багато

методів та алгоритмів було використано в написанні програм по знаходженню подібностей у текстових матеріалах.

Людина показує себе у тому, що вона залишає після себе. Вона бажає бути визнаною при житті за свій труд й назавжди бути автором своїх праць. Заклали основу наукових праць про проблему плагіату такі науковці: В. Я. Іонас, О.С. Іоффе, В.І. Серебровський, Г.Ф. Шершеневич, Э.П. Гаврилов, Д. Липчик, а у наш час цим займаються В.В. Коноваленко, С.А. Глотова, В.С. Дробязко, А.П. Панкеева, І.М. Рассолова, А. Серго, Т.С. Стексова, Л.Г. Максимова, Є.А. Штефан. Однак в дослідженнях цих науковців не приділялась увага стосовно подібності документів при написанні наукових звітів і визначення при цьому плагіату. У наукових працях завжди залишається якась запозиченість у попередників. Сучасна наука стоїть на фундаменті тих розробок, які були визначені чи розроблені попередниками.

Проблема плагіату в науці існує. Існують «списані» дисертації й інші форми наукового запозичення.

Якщо в математиці, фізиці та інших точних науках ця проблема згладжена (адже ніхто не буде викривати в плагіаті людину, що використовувала формули, відомі тривалий час), то в гуманітарних науках ця проблема відкрито не поставлена й не вирішена.

Існують «процентні» норми новизни наукових досліджень для кандидатських і докторських дисертацій (приблизно 3 – 15%), причому для гуманітарних наук їх менше, ніж для точних.

Це означає, що наукова новизна може виражатися в новій інтерпретації, у нових висновках, у новому отриманому фактичному матеріалі, нових формах узагальнення й інших нових елементах наукового дослідження проблеми. Сьогодні у науковому дослідженні автор дає збільшення нового знання на рівні 3 – 15%, але ніхто не може визначити, авторська це робота чи плагіат.

Україна є лідером серед країн Європи за чисельністю університетів на душу населення (у нас 347 вищих навчальних закладів на 46 мільйонів жителів), у той час як в Іспанії, наприклад, де 42 мільйони населення, — всього 47 університетів, у Великобританії на 100 мільйонів жителів — 97 університетів. При цьому щорічно 80% випускників шкіл стають студентами, в той час як у Європі лише половина колишніх школярів сідає на студентську лаву. Але дуже багато молодих спеціалістів робили всі свої наукові праці з Інтернету не замислюючись над змістом матеріалу та не бажали йти уперед і вносити щось нове. Якщо це захоплення молоді буде ще поширюватися, то Україні загрожує справжня епідемія плагіату.

На сьогодні існує багато програмних засобів, які допомагають боротись з плагіатом: TurnItIn, EVE2, CopyCatch Gold, WCopyFind, DC Finder, Advego Plagiatus та ін. Але незважаючи на це, по-перше, небагато викладачів користуються ними, по-друге, не всі вони роблять аналіз текстів українською мовою.

Список літератури

1. Ryan Julie Student Plagiarism in an Online World [Текст] / Ryan Julie // ASEE Prism 8.4, 1998. – P. 20-24.
2. Harris Robert A. The Plagiarism Handbook: Strategies for Preventing, Detecting, and Dealing With Plagiarism / Harris Robert A. – Los Angeles: Pyczak Publishin, 2001. – 208 p.
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, №13, ст.64.
4. Інтелектуальна власність: Словник-довідник / За заг. ред. О.Д. Святоцького; у 2-х т. – Т.1. Авторське право і суміжні права / За ред. О.Д. Святоцького, В.С. Дроб'язка. – Уклад.: В.С. Дроб'язко, Р.В. Дроб'язко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – 356 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додат. і допов.) / Уклад і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57000 слов [под ред. докт. филолог. наук, проф. Н.Ю. Шведовой] / С.И. Ожегов. – 15-е изд., стереотип. – М.: Рус. Яз., 1984. – 816 с.
7. Бойко Р.В. Без компіляцій і плагіату! [Текст] / Р.В. Бойко, М.О. Фролов // Бюлетень ВАК України. – 2008. – №12. – С. 11-13.
8. Максимова Л.Г. Авторское право: Учебное пособие / Л.Г. Максимова. – М.: Гардарики, 2005. – 383 с.: образцы. - (Disciplinae).
9. Дикань С.А. Плагіат в освіті: походження, причини та шляхи подолання [Текст] / С.А. Дикань // Безпека життєдіяльності. – 2007. – №5. – С. 16-20.

Надійшла до редколегії 14.11.2011

Рецензент: д-р фіз.-мат. наук, проф. Г.Г. Асєєв, Харківська державна академія культури, Харків.

ПЛАГИАТ, КАК ФАКТОР ПониЖЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

В.В. Побеженко, И.А. Побеженко

Поднимается проблема плагиата в процессе образования сегодня, а также в научной работе. Также показан анализ проблемы и возможности ее решения для Украины. Проведен анализ законодательной базы Украины и исторический анализ проблемы плагиата в разных аспектах деятельности человека. Приведены примеры различных систем и онлайн сервисов, для определения присутствия плагиата в определенном тексте.

Ключевые слова: плагиат, высшее образование, само-плагиат, научные труды.

PLAGIARISM, AS THE FACTOR OF FALL OF QUALITY OF FORMATION

V.V. Pobezhenko, I.A. Pobezhenko

The problem of plagiarism in the process of education and also of scientific work is discussed today. Also the analysis of a problem and possibility of its decision for Ukraine is shown. The analysis of legislative base of Ukraine and the historical analysis of a problem of plagiarism in different aspects of activity of the person is carried out. Examples of various systems and online services, for definition of presence of plagiarism in the certain text are resulted.

Keywords: plagiarism, higher education, self-plagiarism, scientific publication.